

arxiu

Els Catorze Punts de Woodrow Wilson

[vista prèvia >](#)

El dret a l'autodeterminació és un principi recollit a la Carta de les Nacions Unides de 1945. Però no era la primera vegada que aquest dret era plantejat a nivell internacional. Enmig de la Primera Guerra Mundial el president nord-americà Woodrow Wilson va enumerar catorze punts sobre els quals s'havien de basar les relacions internacionals, centrades en edificar una pau justa i duradora. I entre ells, el dret a l'autodeterminació.

Joan Villarroya

Catedràtic d'Història Contemporània de la UB

joanvillarroya@ub.edu

Quan el 8 de gener de 1918, el president nord-americà, Woodrow Wilson (1856-1924), va pronunciar el discurs davant el Congrés que ha passat a la història com el dels Catorze Punts, feia quasi nou mesos que els EUA estaven en guerra amb Bulgària, l'Imperi alemany, l'Imperi austrohongarès i l'Imperi otomà, anomenades potències centrals. I feia poc més d'un any que el president americà havia fet unes primeres propostes per tal d'aturar la que seria coneguda com la Gran Guerra i més endavant, Primera Guerra Mundial, i per assolir la pau.

Aquest discurs on mitjançant els Catorze Punts, el president Wilson va precisar els seus plantejaments sobre la guerra, fou una iniciativa personal, actuant de manera unilateral i sense consultar la Gran Bretanya, França i Itàlia, els seus aliats. Aquesta proclamació tenia com a rerefons la idea que el seu assessor, el «coronel» Edward House (1858-1938), havia proposat durant la conferència interaliada de novembre de 1917, que consistien en que les potències aliades fessin una declaració conjunta sobre els seus objectius de guerra i com encarar el conflicte.

Sembla clar que en el moment de plantejar els objectius de cara a assolir una pau justa i duradora, en el pensament de Wilson, hi havia sobretot el fet d'evitar que els russos firmessin la pau per separat amb les potències centrals.

Si analitzem el missatge, veiem que els primers punts enumeren una sèrie de principis generals, amb una certa i volguda imprecisió, com per ser subjecte a interpretacions: convenis de pau sense diplomàcia secreta; supressió en la mesura que fos possible de les barreres econòmiques; reducció de l'armament fins el mínim compatible amb la seguretat interna, però amb la condició que s'oferissin unes garanties eficaces per preservar la seguretat nacional; solució dels problemes colonials dins d'un esperit ampli i absolutament imparcial, i tenint en compte els desitjos de les poblacions... Dins d'aquestes generalitats hi ha una declaració important el contingut de la qual podia preocupar a Gran Bretanya, per la seva condició de potència colonial: llibertat absoluta de navegació marítima, tal com diu el segon punt, tant en temps de guerra com de pau.

Després d'una referència als russos, que havien de tenir tot tipus de facilitats per determinar sense cap obstacle i amb plena independència la seva organització política i nacional i que a més a més podien confiar en rebre tota l'ajuda que necessitessin, el president Wilson en els punts del set al tretze va considerar tota una sèrie de casos especials: evacuació de Bèlgica, sense cap intent de limitar la seva independència; restitució d'Alsàcia i Lorena a França, però sense fer cap esment a les pretensions franceses sobre Renània; restabliment d'un Estat polonès independent que incloïa els territoris habitats per les poblacions indiscutiblement poloneses, i que havia de tenir sortida al mar. Aquestes fórmules estaven bastant clares. El punt que es refereix a les reivindicacions italianes és més ambigu. Una rectificació de fronteres a Itàlia havia de fer-se seguint unes línies clarament identificables de les nacionalitats. El problema era determinar on estaven aquestes línies clarament identificables de què parla Wilson i sembla evident que aquesta frase tenia un sentit clar: el refús del tractat de Londres, firmat el 1915 i el qual exposava els guanys territorials que obtindria Itàlia si abandonava la

En el pensament de Wilson hi havia sobretot el fet d'evitar que els russos firmessin la pau per separat amb les potències centrals

Triple Aliança, acord de suport mutu davant qualsevol agressió d'un tercer país, signat amb els imperis alemany i austrohongarès, i s'integrava a les forces aliades.

La resta dels punts són més imprecisos i exigeixen una interpretació cuidadosa. El punt onzè aborda els problemes balcànics. El document de Wilson aconsella que després d'evacuar els territoris envaïts, es produeixi un intercanvi amistós d'opinions que permetria una nova distribució territorial basada en vincles de fidelitat i en les diferents nacionalitats creades per la història; una fórmula flexible, però alhora feta a mida, per exemple, en el cas de Bulgària, que mantenia relacions diplomàtiques amb els EUA. El punt dotzè es referia a les nacionalitats sotmeses al Govern otomà i a les que prometia la possibilitat plena d'un desenvolupament autònom. En relació al problema de les nacionalitats dins l'Imperi austrohongarès, el president nord-americà el va afrontar amb prudència. Pronunciar-se a favor de la independència txeca o dels eslaus de l'Imperi, era renunciar definitivament a la possibilitat que el nou emperador, Carles I d'Àus-

tria i IV d'Hongria (1887-1921), es deslliurés de l'aliança amb l'Imperi alemany. Seguint els consells dels seus assessors, la política dels EUA, primerament, havia de fomentar el descontentament nacional, per després refusar la conseqüència última i lògica, d'aquests descontentaments, que significaria el desmembrament de l'Imperi austrohongarès. Per aquesta raó el desè punt es limita a prometre als pobles de la monarquia austrohongaresa la més amplia facilitat de desenvolupament autònom. Promesa insuficient per respondre les esperances de les nacionalitats, però suficient per a preocupar al govern de Viena. Fins que Wilson no va canviar d'opinió a finals de maig de 1918, i el 3 de setembre va acceptar el principi d'una Txecoslovàquia i d'una Iugoslàvia independent,¹ res feia pensar que l'Imperi austrohongarès seria destruït. A partir de setembre del 1918 res podia evitar el seu desmembrament. Finalment, el catorzè punt, preveu la formació d'una Societat de Nacions, que tindria com a objectiu aportar a tots els estats,

¹ BÉRENGER, *El Imperio de los Habsburgo 1273-1918*.

grans o petits, les garanties mútues d'independència política i d'integritat territorial.

Els governs britànic i francès, no es van sumar al programa «wilsonià» de manera expressa, però van evitar enfrontar-se al missatge del president dels EUA i es limiten a fer declaracions més breus. Malgrat d'algunes divergències mínimes i un to molt diferent respecte a la qüestió d'Alsàcia i Lorena, aquestes declaracions simultànies tenen almenys dues característiques comunes: Anglaterra, França i els EUA ofereixen sincerament el seu recolzament per primer cop als polonesos: els tres governs estan d'acord en mantenir en la base dels seus objectius de guerra, el principi de les nacionalitats; però no s'atreveixen a anar fins les darreres conseqüències d'aquest programa i en el cas d'Àustria i Hongria mantenen algunes reserves. Tenen por que prometre a les nacionalitats de l'Imperi austrohongarès la seva independència pugui provocar la revolució en aquests territoris. Encara confien, tractant amb tacte al govern de Viena, que aquest s'avinqui a negociar.

La formació d'una Societat de Nacions tindria com a objectiu aportar a tots els estats les garanties mútues d'independència política i d'integritat territorial

La Conferència de Pau de París

Un cop finalitzada la Guerra i la victòria dels aliats assegurada, va arribar l'hora de fer la pau. I el novembre de 1918 París fou la ciutat escollida per negociar les condicions de pau entre guanyadors i perdedors. Aquesta negociació va centrar-se en àmbits com delimitar fronteres, aconseguir el restabliment de l'ordre internacional, potser creant noves organitzacions internacionals que evitessin confrontacions futures. També en el transcurs de les negociacions els guanyadors van haver d'escoltar noves veus que arribaven des de la Xina, el Kurdistan o de Polònia. Aquesta negociació tenia uns reptes als quals els dirigents de França, Georges Clemenceau (1841-1929), Gran Bretanya, Sir David Lloyd George (1863-1945) i els EUA, Woodrow Wilson, havien de donar resposta fet que va propiciar que es reunissin a la ciutat de la llum a partir del gener de 1919 i no deixessin de fer-ho i d'intercanviar opinions durant els sis mesos següents. Durant aquells mesos París fou la capital del món i com molt aviat va descobrir Clemenceau, era més fàcil fer la guerra que la pau.

Si ens centrem en la figura de Wilson, era indiscutiblement el dirigent sobre el que queien totes les esperances d'una pau justa i duradora i que allunyés el món de futures guerres. Quan Wilson va embarcar-se el 4 de desembre de 1918 amb destinació a Europa per liderar les negociacions, es convertia en el primer president nord-americà a viatjar-hi durant el seu mandat en actiu. Si una paraula l'acompanyava en el seu viatge, aquesta era la paraula autodeterminació. Era la paraula de moda, però no ajudava a escollir entre nacions rivals.²

Tot i que la major part del temps de la Conferència de Pau, Wilson, ajudat pels seus assessors, el va dedicar al que considerava més important per ell, la necessitat de trobar una nova manera de dirigir les relacions internacionals, el concepte que més rius de tinta va fer córrer, és el d'autodeterminació. Mai ha estat fàcil determinar el sentit exacte de les paraules de Wilson. Paraules com «desenvolupament autònom», «principi de justícia per a tots els pobles i totes les nacionalitats, i el

dret que tenen a viure en igualtat de condicions de llibertat i seguretat, tant si són fortes com si són dèbils», «que el món sigui un lloc apte i segur per viure-hi i, en particular, per a qualsevol país que vulgui viure en pau i que, com el nostre, vulgui viure la seva pròpia vida, decidir les seves pròpies institucions» havien sortit de la Casa Blanca i inspirat a tots els pobles del món.³ Però què significaven? Es referien només a l'extensió de la capacitat d'autogovern democràtic? O volia dir clarament que qualsevol poble que es considerés nació havia de tenir el seu propi estat? En una declaració redactada per ell mateix, però que mai va utilitzar, afirmava «diem ara que totes aquestes persones tenen dret a viure la seva pròpia vida sota els governs que escullin. Aquest és el principi nord-americà». ⁴ Ara bé, és coneguda la seva poca simpatia pel moviment nacionalista irlandès i la seva lluita contra l'Imperi britànic. Durant la Conferència de Pau va insistir que la qüestió irlandesa era un assumpte intern dels anglesos.

³ EINES, «Els Catorze Punts de Wilson», p.138.

⁴ MacMILLAN, *París 1919*.

² MacMILLAN, *París 1919*.

El nou mapa d'Europa al finalitzar la Conferència de París el 1919 era molt diferent al de 1914

Malgrat aquestes contradiccions i que aplicar aquests nous conceptes fou fàcil en el cas de les potències derrotades, no ho fou tant i no s'aplicà en el cas de les potències guanyadores principalment França i Gran Bretanya. Només cal comparar el que va passar amb l'Imperi colonial alemany i els imperis colonials de França i Gran Bretanya. Durant el 1919, els polítics aliats i els experts que els assessoraven van haver de fer front a una sèrie d'interrogants. Per exemple, no hi havia cap dubte que el cas polonès era una nació ben definida, però ho era l'eslovaca i la ucraïnesa? Precisament a l'Europa Central on la presència de pobles, cultures i religions era molt àmplia, va fer impossible que en cadascun dels nous estats nascut sobre la base del principi de les nacionalitats, no tinguessin en el seu si fortes minories nacionals, com és el cas del nou Estat txec, on al costat dels txecs hi havia una gran presència de minories eslovaques i alemanyes. Una solució que va sorgir fou donar als habitants d'un territori l'oportunitat d'escollir per mitjà d'un plebiscit, en votació secreta, controlat per un organisme internacional, a quin estat volien pertànyer. Ara bé, aques-

ta solució, en aparença molt més democràtica, fou refusada per estats com França, en el cas de l'Alsàcia i Lorena, ja que consideraven que els alemanys havien expulsat la població francòfona i per tant el resultat seria injust. Injust per a uns —irlandesos, eslovacs, minories alemanyes— però no per altres —txecs, polonesos, serbis.

El nou mapa d'Europa al finalitzar la Conferència de París el 1919 era molt diferent al de 1914 i encara ho hagués estat més si les pretensions italianes sobre Fiume no haguessin estat refusades pel mateix Wilson. La base dels moviments nacionals que buscaven un estat propi era molt anterior als Catorze Punts de Wilson, però és indubtable que els va fomentar en plantejar el principi d'autodeterminació de manera tan clara.

El resultat de la Conferència de París fou el tractat de Versalles. Aquest tractat fou firmat entre les potències guanyadores i l'Imperi alemany. L'Imperi va perdre un 13% del seu territori i el 10% de la seva població. La conca minera del Sarre fou ocupada per França, sota la supervisió de la Societat de Nacions i pendent

de celebrar un plebiscit al cap de quinze anys. La creació d'un pas-sadís territorial perquè el nou Estat polonès tingués sortida al mar Bàltic, va separar Prússia Oriental de la resta d'Alemanya. El port de Danzig, fins aleshores alemany es convertí en ciutat lliure sota l'administració de la Societat de Nacions. En canvi, però, va poder mantenir dins d'Alemanya la regió de l'Alta Silèsia, després d'un plebiscit celebrat el 1921. Aquest Tractat fou des del primer moment refusat pels alemanys. Argumentant que era una pau imposada per la força i que aplicava els principis de Wilson de manera unilateral. Alemanya perdia les seves colònies, però els aliats conservaven les seves. El dret d'autodeterminació s'aplicava allà on perjudicava Alemanya, i s'ignorava en els altres casos. A part, les clàusules de reparacions de guerra i desarmament també foren percebudes com a nous greuges per una part de la classe dirigent i l'opinió pública alemanyes. Amb tot, és simplista veure en el Tractat de Versalles els fonaments i la causa de la Segona Guerra Mundial.

El Tractat de Versalles va vinculat, també, a la creació de la Societat

La base dels moviments que buscaven un estat propi era molt anterior a Wilson, però els va fomentar al plantejar el principi d'autodeterminació de manera tan clara

de Nacions. Aquest organisme, no solament era un element clau per la pau en el pensament de Wilson, sinó també pel primer ministre britànic Lloyd George. Més que entrar en el detall de com i quan es va aprovar la Societat de Nacions i el seu funcionament, crec interessant l'opinió demolidora de la historiadora nord-americana Margaret MacMillan (1943), sobre la nova institució: «Resulta difícil imaginar avui que semblant projecte pogués ser tingut en consideració. Solament alguns historiadors excèntrics tenen encara interès en estudiar la Societat de Nacions. Quasi ningú visita els seus arxius, amb la riquesa dels seus materials. El nom mateix evoca imatges de buròcrates seriosos, partidaris liberals d'idees confuses, resolucions inútils, missions d'investigació que no conduïen a res i, sobretot, fracassos: Manxúria el 1931, Etiòpia el 1935 i, el més catastròfic de tot, l'esclat de la Segona Guerra Mundial solament vint anys després que va acabar la primera. Els líders dinàmics del període d'entreguerres —Mussolini, Hitler, els militaristes japonesos— es mofaren de la Societat de Nacions i acabaren donant-li l'esquena. Els seus principals partidaris,

Gran Bretanya, França i les democràcies menors, foren tèbies i dèbils. La URSS va ingressar-hi només perquè a Stalin no se li va ocórrer una opció millor. Els EUA mai s'hi van afegir. Tan gran era l'olor del fracàs que quan les potències van pensar en una associació permanent de nacions després de la Segona Guerra Mundial, van decidir crear-ne una totalment nova: les Nacions Unides. La Societat de Nacions fou declarada oficialment morta el 1946. No comptava per res des de 1939».⁵ Potser aquest trist final va començar quan el Congrés americà, dominat pels republicans, no va rubricar el Tractat de Versalles i per tant els EUA no van entrar a la Societat de Nacions.

Si tornem als anys del final de la Primera Guerra Mundial i ens situem lluny d'Europa i concretament a Egipte i els territoris àrabs, semblava que tenien a l'abast la seva independència.⁶ El dotzè punt dels Catorze Punts afirmava que els àrabs, al costat de la resta de pobles sotmesos de l'Imperi otomà, tenien dret a una indubtable i segura sobirania

i l'oportunitat d'un desenvolupament autònom absolutament lliure d'entrebancs. Les elits polítiques egípcies, després de 36 anys d'ocupació britànica volien aconseguir la plena independència del país. Només dos dies després de firmar-se l'armistici, el 13 de novembre de 1918, un grup de polítics egipcis van demanar a l'Alt Comissionat d'Egipte, Sir Reginald Wingate (1863-1953), permís per presentar les seves reivindicacions a la Conferència de Pau. La resposta fou negativa i pocs mesos després, el març de 1919, els dirigents egipcis, entre ells el líder nacionalista Saad Zaghloul (1859-1927), que persistien en la idea, foren detinguts i deportats a Malta. A tot Egipte es van iniciar aldarulls, que els britànics sufocaren utilitzant l'Exèrcit. Alguns historiadors a part de les reivindicacions nacionals, opinen que la duríssima càrrega que va representar l'escassetat, les requisites i la inflació provocades pel paper desenvolupat per Egipte com a base militar, foren la causa dels aldarulls.⁷ Les víctimes mortals entre la població civil passaren de 800. Per

⁵ MacMILLAN, *París 1919*.

⁶ ROGAN, *La caïda de los otomanos*.

⁷ STEVENSON, *1914-1918. Historia de la primera guerra mundial*.

Woodrow Wilson fou vist com el sant patró de les nacions sense estat i com el referent dels ideals democràtics i de l'alliberament nacional

tal de restablir la calma, els britànics van alliberar Zaghoul i li van permetre encapçalar una delegació a París. Ara bé, la delegació no fou rebuda, ja que el primer ministre britànic, va convèncer els seus aliats francesos i nord-americans que Egipte era una qüestió imperial i no internacional. El mateix president Wilson el dia que la delegació egípcia arribava a París va declarar que reconeixia el protectorat que la Gran Bretanya exercia sobre Egipte. Aquest país i la resta de territoris àrabs, haurien d'esperar encara unes dècades per aconseguir lliurar-se del jou colonial.

Els Catorze Punts de Wilson i Catalunya

A finals de 1917, entre els cercles catalanistes, partidaris dels aliats i profundament francòfils, hi havia un gran desencís respecte a l'actitud de França a les seves reivindicacions. Cada cop tenien més clar que a la República Francesa l'interessava més una amistat amb la monarquia espanyola que no pas amb Catalunya. Aquest fet resultava difícil d'acceptar en els centres o dirigents catalanistes més radicals, ja que fer-

ho representava deixar de creure en un miratge, que feia gairebé quatre anys que durava.

No ens ha d'estranyar, que en aquestes circumstàncies, els Catorze Punts del president dels EUA, fossin acollits amb esperança i il·lusió pel catalanisme d'esquerres i pel moviment més radical, Woodrow Wilson fou vist com el sant patró de les nacions sense estat⁸ i com el referent dels ideals democràtics i de l'alliberament nacional. Encara que amb una certa ambigüitat i contradiccions, el mandatari nord-americà expressava, com ja hem explicat, la possibilitat de l'autodeterminació dels pobles. És en aquest context que un nou horitzó d'esperança es va obrir en el si del catalanisme.

Des del primer moment que la Guerra va finalitzar, el novembre de 1918, París fou el centre d'atenció de la majoria de la política catalana i fins i tot Francesc Cambó (1876-1947) va fer un intent d'anar a la capital francesa per tal de tractar de l'autonomia de Catalunya. Aquest

intent resultà fallit, ja que a Cambó, vist a França com a germanòfil, li va arribar la notícia que la seva visita no era ben vista. Fallida l'opció dels despatxos internacionals, el dirigent de la Lliga va intentar aconseguir del Govern espanyol una autonomia integral per a Catalunya. L'intent fou un fracàs total.

Entre els catalanistes d'esquerres molt influenciats per l'idealisme petit burgés, «la guerra per acabar amb la guerra», defensors dels drets de les petites nacions, els Catorze Punts de Wilson, foren acollits amb entusiasme perquè introdueixen «el concepte de fronteres nacionals i lingüístiques al dret internacional» i omplien totes les seves aspiracions programàtiques.⁹ Però, amb la Revolució Russa d'octubre de 1917, bona part de l'esquerra nacionalista catalana, en paraules de David Martínez Fiol (1962),¹⁰ va acabar de submergir-se en un mar de confusions teòriques i ideològiques sense sortida aparent. L'article «Wilson i

9 UCELAY DA CAL, «Wilson, i no Lenin: l'esquerra catalana i l'any 1917».

10 MARTÍNEZ FIOI, *El catalanisme i la Guerra (1914-1918)*.

8 ESCULIES, Joan Solé i Pla. *Un separatista entre Macià i Companys*.

no Lenin, l'esquerra catalana i l'any 1917» d'Enric Ucelay da Cal (1948), defensa la tesi que, malgrat el que es pensava o suposava tradicionalment, el model d'alliberament nacional adoptat per l'esquerra catalana a la immediata postguerra, fou influït per Wilson i no per Lenin. Aquesta adopció fou entre els anys 1919 i 1923, un punt d'incomprensió, no l'únic, entre l'esquerra petit burgesa i el sindicalisme proletari. Els intents de fusionar Wilson i Lenin, com el del Partit Republicà Català, estaven abocats al fracàs.

També estaven abocats al fracàs els intents per part d'alguns sectors del catalanisme més radical, com fou el cas de Joan Solé i Pla (1874-1950), militant de la Unió Catalanista i pare dels Voluntaris Catalans, grup de joves independentistes que van anar a lluitar al costat dels aliats durant la Primera Guerra Mundial.¹¹ El cap del Govern espanyol, el comte de Romanones (1863-1950), es va traslladar a París i es va entrevistar amb el president americà, Wilson i el president Clemenceau. D'aquestes

converses en va aconseguir el suport polític per la Corona espanyola i l'entrada a la Societat de Nacions. L'alternativa «wilsoniana» per resoldre la qüestió nacional catalana era una via morta. ■

■ Bibliografia

BERENGER, Jean. *El imperio de los Habsburgo 1273-1918*. Barcelona: Crítica, 1992.

ESCULIES, Joan. *Joan Solé i Pla. Un separatista entre Macià i Companys*. Barcelona: Edicions de 1984, 2011.

MacMILLAN, Margaret. *París 1919*. Barcelona: Tusquets, 2005.

MARTINEZ-FIOL, David. *Antologia. El Catalanisme i la Gran Guerra 1914-1918*. Barcelona: La Magrana, 1988

MARTINEZ-FIOL, David. *Els voluntaris catalans a la Gran guerra (1914-1918)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

ROGAN, Eugene. *La caída de los otomanos*. Barcelona: Crítica, 2015.

STEVENSON, David. *1914-1918 Historia de la Primera Guerra Mundial*. Barcelona: Debate, 2013.

UCELAY DA CAL, Enric. «Wilson, i no Lenin: l'esquerra catalana i l'any 1917». A *L'Avenç*, núm. 9, 1978.

11 MARTINEZ FIOL, *Els voluntaris catalans a la Gran Guerra (1914-1918) La Falsa oportunitat mancada*.